

ИРАН И ТАДЖИКИСТАН - ДВА ПОДХОДА КЪМ МЕЖДУНАРОДНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО ПО НАКАЗАТЕЛНИ ДЕЛА НА ПЪТЯ НА АФГАНИСТАНСКИТЕ НАРКОТИЦИ

доц. д-р Тодор КОЛАРОВ,
Нов български университет

Assoc. Prof. Todor KOLAROV, PhD
New Bulgarian University

Резюме: Настоящият доклад акцентира върху нормативната база на Иран и Таджикистан в сферата на международно сътрудничество по наказателни дела, като се стреми да анализира ефективността и ефикасността на правния режим в изследваните държави. Тази статия не обхваща всички аспекти на международното сътрудничество по наказателни дела, а избира три от тях, които са ключови – международната правна помощ, екстрадицията и конфискацията на престъпни активи.

Ключови думи: международна правна помощ, екстрадиция, конфискация на престъпни активи, трансгранична престъпност, наркотици.

Summary: This report focuses on the legal basis of Iran and Tajikistan in the field of international cooperation in criminal matters and seeks to analyze the effectiveness and efficiency of the legal regime in the surveyed countries. This article does not cover all aspects of international cooperation in criminal matters and elect three of them, which are key - international legal assistance, extradition and confiscation of criminal assets.

Keywords: international legal assistance, extradition, confiscation of criminal assets, cross-border crime, drugs.

Въведение

Едно от важните предизвикателства пред сигурността на съвременната държава е ефикасното и ефективно противодействие на престъпленията свързани с производството, преработката, трафика и разпространението на наркотични вещества. Този проблем, пред който се изправят всички те, е причина за редица международни договори целящи подобряване на сътрудничеството между тях срещу тази тежка трансгранична престъпност, която генерира значителни финансови активи. Като част от тези усилия са приети и Конвенциите на ООН срещу транснационалната организирана престъпност 2000 (Конвенцията от Палермо) и взаимно допълващите се Единна конвенция по упойващите вещества от 1961 г., Конвенцията за психотропните вещества от 1971 г. и Конвенцията на ООН за борба срещу незаконния трафик на упойващи и психотропни вещества от 1988 г. (Наркотичните конвенции).

Една от държавите с незавидната глобална репутация на източник на наркотици е Афганистан¹. Два от основните маршрута за трафик на наркотици от Афганистан към трети държави са през Иран и Таджикистан. Поради това, настоящото изследване

---

¹Afghanistan Opium Survey 2014 - Cultivation and Production - <http://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afghan-opium-survey-2014.pdf>

фокусира вниманието си върху правната рамка в тези две държави в сферата на международно сътрудничество по наказателни дела, като се стреми да анализира ефективността и ефикасността на правния режим там. Тази статия не обхваща всички аспекти на международното сътрудничество по наказателни дела, а избира три от тях, които са ключови – международната правна помощ, екстрадицията и конфискацията на престъпни активи.

Важно условие за ефективността на тези институти е криминализацията на определени деяния в националния правен ред, което определя компетентността на националните правораздавателни органи. Поради това, внимание ще бъде отделено и на този аспект като предпоставка за международното сътрудничество.

Международните стандарти, които служат за сравнение и оценка на ефективността и ефикасността на националната уредба на Таджикистан и Иран са горепосочените конвенции на ООН и по конкретно чл. 12 (конфискация), чл. 15 (компетентност), чл. 16 (екстрадиция), чл. 18 (взаимна правна помощ) от Конвенциите на ООН срещу транснационалната организирана престъпност и аналогичните разпоредби в Наркотичните конвенции, както и Препоръките на Работната група за финансово действие (FATF) от 2012 г.

Някои въпроси на компетентността

Както вече се отбеляза тук, компетентността е предпоставка за ефективност на международното сътрудничество, поради което ще се започне именно с тази подтема. Член 15 от Конвенцията от Палермо задължава страните по конвенцията да установят в своята компетентност за престъпленията, предвиден в този международен договор при условията на териториалния принцип. Освен това чл. 15, параграф 3 установява задължението за упражняване на компетентност в случай, че лицето е гражданин на съответната държава и тя не го екстрадира за съдене в чужбина на това основание. И двете държави, Иран и Таджикистан, установяват това правило в националното си право. В чл. 3 и сл. и чл. 7 на иранския Наказателен кодекс са предвидени териториалният и националният принципи, за да упражни държавата своята компетентност. Наказателният кодекс на Таджикистан², в чл. 14 и 15, установява териториалния принцип за водещ при упражняване на компетентност. Другите принципи имат субсидиарен характер. Подробната уредба сочи, че граждани и постоянно пребиваващи в Таджикистан попадат под националната компетентност за извършени в чужбина престъпления, само ако това е нужно, за да се избегне отрицателен спор за компетентност.

Интерес представлява и въпросът за наказателната отговорност на юридически лица (ЮЛ), която конвенциите на ООН установяват като възможност. Въпреки че този институт често е сочен от представители на системата на общото право като незаменим при ефективното противодействие на тежка организирана престъпност, финансиране на тероризъм и престъпления, свързани с наркотици, в тази статия това становище не получава еднозначна подкрепа. От една страна трябва да се признае, че догматичното противопоставяне на този институт, който е чужд на континенталната правна система, е

---

² Съгласно измененията от 18.03.2015, №1176; № 1177

контрапродуктивно, особено с оглед на възприемането му от държави, които принадлежат към тази традиция³. От друга страна обаче, международните стандарти, включително разглежданите конвенции на ООН, не установяват такова задължение. Считам, че аналогични резултати са постижими и с въвеждането на ефективна административна и гражданска отговорност за ЮЛ.

Иран въвежда наказателна отговорност за ЮЛ, докато Таджикистан – не. Иранското законодателство предвижда, че ЮЛ може да бъде закрито, лицензът му отнет (ако има такъв) и имуществото му конфискувано⁴. Наказателният кодекс на Таджикистан не предвижда такава възможност, като изрично установява наказателна отговорност само за физически лица (ФЛ) (чл. 22, ал. 1). Страната обаче предвижда изрична юридическа отговорност на ЮЛ за нарушение на законодателството, противодействащо на прането на пари (чл. 18). В допълнение, Кодексът на административните нарушения (чл. 31) и Гражданският кодекс (чл. 57) са приложими в редица случаи, когато е нужно да се ангажира юридическа отговорност на ЮЛ.

Без претенция за изчерпателност, считам, че друг важен аспект в тази подтема е ефективността на националния режим за преследване на прането на пари. Практиката показва, че за успешното противодействие на този вид престъпление от особена важност е разделянето на предикатното престъпление от престъплението пране на пари. Таджикистан прави това в националното си законодателство (чл. 262, бележка 8, Наказателния кодекс на Таджикистан)⁵. Иранският закон против прането на пари (2008 г.) обаче изисква предикатното престъпление да е доказано в цялост, преди да се докаже пране на пари⁶.

Друг аспект за ефективността на националния режим за противодействие на прането на пари е наличието на възпиращи наказания. В този смисъл считам, че глоби в не особено високи размери не могат да доведат до желанния резултат. Иранският закон против прането на пари (чл. 9) предвижда възстановяване на облагата от престъплението, всички плодове от нея, и глоба в размер до ¼ от тази облага. Не се предвижда наказание лишаване от свобода. Подходът на Наказателния кодекс на Таджикистан (чл. 262) е още по-либерален, като предвижда наказание глоба от 1,500 до 2,200 USD или до 2 години лишаване от свобода и лишаване от право на упражняване на определени професии⁷.

---

³ Например Испания е въвела наказателна отговорност за ЮЛ при престъпления свързан с трафик на хора.

⁴ Например в чл. 13 Законът против наркотиците на Иран (приет през 1997 г., посл. изм 2013 г.) предвижда отнемане на лицензиите за дейност на търговски предприятия, които съхраняват, произвеждат или разпространяват наркотици.

⁵ Законодателството на Таджикистан в тази сфера обаче демонстрира друг дефицит. Чл. 262 изглежда има по-тясно приложно поле *ratione materiae* от минималните стандарти на конвенциите на ООН (напр. чл. 6 Конвенцията от Палермо).

⁶ Иранската законодателна рамка показва и друг значителен дефицит – все още е предстояща изричното включване на глоба като възможно единствено наказание с цел да се постигне възстановяване на вредите, не може да бъде подкрепено поради резултата от систематичното тълкуване на чл. 262 и чл. 57 от Наказателни кодекс на Таджикистан. Чл. 57 предвижда конфискация на облагите от престъплението пране на пари.

⁷ Обосноваването на глоба като възможно единствено наказание с цел да се постигне възстановяване на вредите, не може да бъде подкрепено поради резултата от систематичното тълкуване на чл. 262 и чл. 57 от Наказателни кодекс на Таджикистан. Чл. 57 предвижда конфискация на облагите от престъплението пране на пари.

С оглед гореизложеното, по-високи очаквания би могло да има особено към режима за противодействие на прането на пари и на двете държави, макар и в различни негови аспекти.

Правната основа – обща характеристика

Правната основа за реализиране на сътрудничество са международните договори и националното законодателство на държавите. Статусът на Иран и Таджикистан в процеса на присъединяване към споменатите универсални международни договори е, както следва:

	Иран	Таджикистан
Конвенцията от Палермо	X	2002
Протокол 1	X	2002
Протокол 2	X	2002
Протокол 3	X	X
Наркотична конвенция от 1961	X	1997
Наркотична конвенция от 1971	2000	1997
Наркотична конвенция от 1988	1992	1996
Протокол от 1972	2001	X

X- подписан, но не е ратифицирана

X- не е подписана и не е ратифицирана

Освен това, двете държави са страни и по редица многостранни и двустранни международни договори. Подходът на двете държави е различен. Таджикистан е страна по Конвенцията за правна помощ по граждански, семейни и наказателни дела на Общността на независимите държави (ОНД) от 22.01.1993 г., изменена на 7.10.2002 г., често наричан Минска (1993 г.) и Кишиневска (2002) конвенции⁸. Докато Таджикистан разчита в по-малка степен на двустранни договори, подходът на Иран е насочен именно към разгърнатата система от двустранни договори. Ислямската република е страна по 47 двустранни международни договора по въпросите на екстрадицията и международната правна помощ, като към юни 2015 г. още 25 са в различни стадии на подготовка (переговори, очакващи подписване или ратификация).

Важно е да се отбележи, че правният ред и на двете държави установява предимство на международните договори на страната пред националните закони. В Таджикистан това е конституционно закрепен принцип, базиран на континенталната правна традиция. В Иран принципът има своите корени в ислямската правна система, и по-конкретно - Сура 5 от Корана, който указва „изпълнявай договорите си“.⁹ Според чл. 77 и 125 от Конституцията на Иран влезлите в сила международни договори имат директен ефект и следва да се приложат от национален съд с предимство пред националните закони.

⁸ Минската конвенция има по-широка, а Кишиневската по-тясна приложимост в бившите съветски републики.

⁹ Аналогично *Texaso v Libya* 53 ILR 389, 461 (1977) реферирайки към този принцип.

Правна основа на взаимната правна помощ и екстрадицията

Националната правна рамка по въпросите на взаимната правна помощ и на двете държави установява, че такава помощ може да се основава на международен договор или взаимност. На международните договори, сключени от държавите за реализирането на международна правна помощ, няма да се спираме подробно, тъй като този въпрос беше засегнат по-горе. Следва да се повтори, че докато Таджикистан разчита на договорите под егидата на ООН и тези в рамките на ОНД, Иран залага на разгърнатата система от двустранни договори¹⁰.

Компетентните органи имат някои специфики. В Таджикистан въпросът е уреден в глава 48 на Наказателния кодекс на страната. Прокуратурата е компетентният орган в досъдебната фаза, а Председателят на Съдебния съвет в съдебната (чл. 470, Наказателния кодекс на Таджикистан). В Иран ситуацията е различна. В ислямската република Бюрото по международни въпроси към иранската магистратура е компетентно за всички случаи на международна правна помощ.

По принцип, този различен подход не е основание за трудности при реализиране на международната правна помощ. Потенциални предизвикателства относно Иран могат да възникват поради строго формализирания подход на иранските власти и невъзможността за директна комуникация между съдебните органи по повод молбите за правна помощ. Предизвикателствата по отношение на Таджикистан са свързани с факта, че Съдебният съвет няма компетентост по въпроси, които касаят Върховния съд на Таджикистан, който реализира международната правна помощ чрез собствени органи. Така системата демонстрира липса на кохерентност, което може да създаде проблеми.

Относно международните договори, които се явяват правна основа на екстрадицията, не се наблюдават отклонения от казаното за международната правна помощ, която е обсъдена по-горе.

Правната основа за екстрадиция във вътрешното право на Таджикистан е в глава 49 от Наказателно-процесуалния кодекс на страната. В чл. 478 и сл. от Наказателно-процесуалния кодекс е посочено, че компетентна както за входящи, така и за изходящи молби за екстрадиция е Главната прокурора на Таджикистан. Обжалваните входящи молби за екстрадиция подлежат на съдебен контрол. Интересно е да се отбележи, че регламентацията се отнася до хипотези, при които граждани на Таджикистан са извършили престъпления на територията на Таджикистан, след което са напуснали пределите на страната (чл. 476). Това изрично ограничаване на компетентността на националните органи до хипотези на прилагане на териториалния принцип и то само по отношение на граждани на Таджикистан, има потенциал да постави предизвикателства пред ефективността на реализирането на противодействието на трансгранична престъпност. Иначе националната уредба указва, че входящи молби за екстрадиция следва да се изпълнят в 30-дневен срок (чл. 481, ал. 3 от Наказателно-процесуален кодекс на Таджикистан), тоест в кратък срок. Процесуалният закон, на книга, съдържа

---

¹⁰Към лятото на 2015 г. Иран има двустранни договори по въпросите на международната правна помощ с Ирак (2012), Тайланд (2011), Афганистан, Турция, ОАЕ (2010), Индия (2009), Армения, Беларус (2008), Република Южна Африка, Киргизстан, Туркменистан (2007), Казахстан, Украйна (2006), Кувейт (2005), Алжир (2004), Сирия (2002) и Азербайджан (1999).

гаранции за правата на обвиняемия и при потенциал за нарушаването им забранява екстрадиция (чл. 479 от Наказателно-процесуален кодекс на Таджикистан). Например, всички случаи на молби за екстрадиция на лица, поискали политическо убежище или такива, при които може да бъдат нарушени правата на обвиняемия, са основание за отказ на молбата. Наказателно-процесуалният кодекс не дава възможност за дискреционна преценка на прокуратурата при никое основание, а налага директна забрана за удовлетворяване на молбата за екстрадиция.

В Иран уредбата на екстрадицията е в Закона за екстрадицията. Чл. 9 от закона предвижда, че компетентният орган както за входящи, така и за изходящи молби за екстрадиция, е Бюрото по международни въпроси към иранската магистратура. Входящите молби се изпращат до местно компетентния съд, чието решение може да се обжалва пред висшестоящата съдебна инстанция. Законът за екстрадицията установява срокове за изпълнение на входящи молби за екстрадиция до 30 дни, когато молещата държава е съседна на Иран и 60 дни за молби от останалите държави. Иранският закон също съдържа разпоредби, гарантиращи спазване на правата на лицата, чиято екстрадиция се иска. Сочи се, че не се екстрадират лица, срещу които се води наказателно преследване по политически мотиви, при военен характер на престъплението, при дискриминация, както и когато в молещата държава се води гражданска война - докато трае войната, освен ако не се отнася за военни престъпления.

Следва да се отбележи, че изпълнение на молби за екстрадиция както в Иран, така и в Таджикистан следва да се реализира при скрупулوزно внимание за гаранция на правата на екстрадираните лица, така че да не бъде нарушена Европейската конвенция за правата на човека. При екстрадиция в Иран следва да се отчита и една особеност на иранската правна система, в която бой с пръчки е наказание в системата на наказателния закон на страната. В този смисъл Иран не изпълнява молби за правна помощ, ако лицето може да бъде подложено на нечовешко или унизително отношение, но горепосоченото наказание не се счита за такова. Не случайно Иран не е страна по Конвенцията на ООН за защита от изтезания, нечовешко или унизително отношение или наказание. Изпълнението на молби за екстрадиция на Таджикистан от страна на Русия пък е дало основание на Европейския съд за правата на човека нееднократно да установи нарушения на Русия на задълженията ѝ по Европейската конвенция за правата на човека¹¹.

Международно сътрудничество при конфискация на престъпни активи

Правната основа на международното сътрудничество при конфискация на престъпни активи се реализира на база на същите международни договори, които намират приложение и при взаимната правна помощ и екстрадицията.

Както в Иран, така и в Таджикистан конфискацията е наказание, но в Таджикистан тя е и мярка. Като наказание конфискацията и в двете държави е допълнително наказание, което може да се наложи заедно с осъдителна присъда. Въпреки че това отговаря на минималните стандарти установени в международните

---

¹¹ *Виж Khodzhayev v. Russia (no. 52466/08), Khaydarov v. Russia (no. 21055/09), Iskandarov v. Russia (17185/05), Gaforov v. Russia (no. 25404/09) и Dzhurayev v. Russia (no. 71386/10).*

договори на ООН, може да се постави въпроса за ефективността на такъв подход. В съвременната теория и практика все повече се налага конфискацията *in rem*, като далеч по-ефективен инструмент. И двете държави възприемат, но само донякъде тази идея във вътрешното си законодателство.

В Иран конфискацията се разглежда основно като наказание. Наказанието е предвидено в Наказателния кодекс на ислямската република. Допустима е конфискация на придобитите от престъпната дейност активи и на средствата за извършване на престъплението. В Закона срещу наркотиците обаче е предвидена и конфискация на ЮЛ, които се използват при извършване на престъпления, свързани с наркотици. Законът на Иран срещу наркотиците предвижда и заместваща конфискация. Иранският закон предвижда и разширена конфискация. В случай, че такава конфискация би засегнала правата на трети добросъвестни лица, се прилага заместваща конфискация на паричната равностойност изискуема от извършителя на престъпното деяние. Иранската правна система допуска и гражданска конфискация¹², по която се произнася гражданският съд, ако обвиняемият е починал или се укрива от правосъдието. Гражданският кодекс на Иран (чл. 1218), Постановление за компетентността от 1949 г. и негово тълкуване от 1982 г. установяват правилото, че лице, което е изпаднало в трайно разстройство на съзнанието след извършване на престъплението, е отговорно за възстановяване на причинените от престъплението вреди. Така Иран предвижда конфискация *in rem* извън наказателния процес. Тази възможност обаче изглежда ограничена, тъй като формулировката на закона предвижда конфискация в размер на причинените вреди, а не на натрупаните облаги. Последните, както е известно, могат и обикновено са значително по-големи.

В Таджикистан уредбата е в Наказателния кодекс на страната. И там е посочено, че конфискацията е субсидиарно наказание (чл. 47, точка и) и чл. 48, алинея 3). Наказателната конфискация не е приложима за всички престъпления, а само за изрично изброените (чл. 57, алинея 1). Таджикистан също предвижда конфискация на средствата за извършване на престъплението. Предвижда се и конфискация на облагите от престъпната дейност. Конфискуват се както директните, така и косвените облаги (чл. 57, ал. 1 и чл. 262, обяснителни бележки 3-6 от Наказателния кодекс). Формулировката на закона включва изрично и конфискация на трансформирано имуществото (чл. 57, ал. 2 от Наказателния кодекс), както и имущество, прехвърлено на трети лица, включително ЮЛ (чл. 57, ал. 3 от Наказателния кодекс). Предвижда се конфискация и на паричен еквивалент, ако конфискация на реално придобитото е невъзможна (чл. 57, ал. 4 от Наказателния кодекс).

Компетентна да поиска наказанието конфискация в Иран и Таджикистан е националната прокуратура, а съдът се произнася по искането. В Иран това важи и за процедурата по изпълнение на молби за признаване и изпълнение на съдебно решение за конфискация. В Таджикистан уредбата на признаване и изпълнение на съдебни решения за конфискация е оскъдна. В Наказателно-процесуалния кодекс на Таджикистан изрично се предвижда само възможността за признаване и изпълнението

---

¹² Освен това Законът за прилагане на финансовите присъди (2014 г.) и Законът за прилагане на гражданските съдебни решения (1977 г.) също предвиждат форми на конфискация извън наказателния процес.

на решения за конфискация на средствата на престъплението или облагите, директни и косвени, от престъпната дейност (чл. 482 от Наказателния кодекс).

Иранският закон не допуска прехвърляне на доказателствената тежест върху обвиняемия, освен в ограничени случаи на неоснователно обогатяване характерно за корупционни практики от лица с политическа експозиция. Конституцията на страната (чл. 141) и релевантни изпълнителни заповеди допускат това.

С оглед на горното не може да се твърди със сигурност дали чуждестранна молба за изпълнение на решение в Иран на граждански съд за конфискация *in rem* би била допустима за привеждане в изпълнение в ислямската република, поради противоречие с *ordre public*. Уредбата в Таджикистан пък разчита в голяма степен на уредбата в международните договори, а не на уредба във вътрешното право. Изрична разгърната уредба във вътрешното право обаче би създавала по-голяма сигурност и предвидимост.

Заклучение

В заключение следва да се отбележи, че както всяка национална правна система, така и тези на Иран и Таджикистан търпят подобрения при справяне с идентифицираните предизвикателства. Очевидно някои от тези подобрения не са в законодателството, а в практиките, които не са в унисон със съвременните достижения в сферата на човешките права. Други, например тези, отнасящи се до конфискацията, макар и да покриват минимални стандарти, имат потенциал да бъдат развитие до нивата на най-добрите съвременни достижения за ефективност. Накрая, съществува и група на законодателни разпоредби, които имат нужда от привеждане в унисон с общоприетите стандарти, какъвто е примерът с отнасящите се до прането на пари.

Използвана литература:

1. *Afghanistan Opium Survey 2014 - Cultivation and Production* - <http://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afghan-opium-survey-2014.pdf>